

Bokeljski onomastički triptih¹

„Vlasnički list” iz Morinja

U dokumentu od 7. travnja 1336. objavljenomu u publikaciji *Kotorski spomenici* (II. svezak, koji je priredio Antun Mayer, II. svezak edicije *Kotorski spomenici*) spominju se Miloje Radinović iz Morinja (*Milloye Radinouich de Morigne*) i njegova kći Jagoda (*Jagoda*). Dokument, koji sadržava prvi spomen naselja Morinj u Boki kotorskoj, donosimo u prijevodu Sanje Perić Gavrančić.

7. travnja 1336.

Sedmoga dana mjeseca travnja. Ja, Miloje Radinović iz Morinja, ustupam i prepustam svoju kćer imenom Jagoda u službu Mateju Jakanji da mu bez zle namjere vjerno služi u idućih šest godina pod uvjetom da joj za čitavo navedeno vrijeme osigura primjerenu hranu i odjeću te da je, ako pobjegne, može uhvatiti i zavezati bez suda i ikakve rasprave. Provedeno u prisutnosti prisegom potvrđenoga sudca Marina Golije i sudca auditora Srđa Jakanje.

Osim svojevrsnoga „vlasničkog lista” oca nad kćeri, što nije bila rijetkost u srednjemu vijeku, a danas je, hvala Bogu, stvar daleke prošlosti, iz dokumenta se razaznaje da je prvi lik imena ovoga bokeljskog mjestanca bio Morinje (*Morigne*), što je potvrđeno i u nekim kasnijim dokumentima, te da su isti sudci (Marin Golija i Srđ Jakanja) bili zaduženi za sporove u Strpu i Morinju.

Morinj se spominje i 1407. u zaključku kotorskoga Malog vijeća u kojemu stoji da treba utamničiti i prisiliti na povrat zemljišta Opatiji svetoga Jurja svakoga Morinjanina koji se nađe u Kotoru, a zadržao je opatijska zemljišta. Nakon oslobođenja Morinja od Osmanlija turski su mlinovi u mjestu dodijeljeni Peraštanima Ivi Buroviću i Niki Vučićeviću. U XIX. stoljeću bilo ih je čak 19, pa je Morinj doslovce grad mlinova, o čemu svjedoči i zarana potvrđeni toponim Ivanovića mlini.

¹ Ovaj rad napisan je u okviru projekta *Hrvatski nacionalni identitet: nastanak i osporavanja* (CROIDENT), koji se provodi u sklopu temeljne djelatnosti Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar”, a koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorni su samo autori, te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Po podacima koje iznosi Niko Luković crkva je svetoga Ivana na predjelu Svrčak izgrađena u XIV. stoljeću te se u njoj nekoć obavljao katolički i pravoslavni obred. Sporovi su se katolika i pravoslavaca, kako navodi Špiro Milinović, oko te crkve vodili i u XVIII. stoljeću. Na tu se crkvu, danas posvećenu svetomu Jovanu Bogoslovu, odnosi predaja po kojoj su Morinjani tijekom epidemije kuge tražili pomoć od gatara, no tomu se usprotivio mjesni svećenik koji je ikonu Presvete Bogorodice iz spomenute crkve odnio na vrelo Svrčak i posvetio vodu iz toga vrela, nakon čega je epidemija kuge zaustavljena, a Bogorodici u spomen Morinjani iznose njezinu ikonu svakoga 15. srpnja. U Morinju se, osim spomenute crkve i pravoslavnih crkava svetoga Save u Donjemu Morinju (izgrađena 1873.) i svetoga Tome u Gornjemu Morinju (obnovljena 1826.), nalazi još katolička crkva svetoga Tripuna, koja bi, po mišljenju Zorice Čubrović, mogla potjecati iz razdoblja prije XV. stoljeća (u vrelima se prvi put spominje 1526.), na kojoj su urezani najstariji prikazi jedrenjaka u Boki kotorskoj. U toj se crkvi blagdan svetoga Tripuna slavio 10. studenoga, po rimskome martirologiju, a u njoj se nalazi oltarska pala Gospa s malim Isusom i svetim Ivanom Krstiteljem, koja se pripisuje Tripu Kokolji. O samoj se crkvi barem od 1705. brinu Dabovići iz Kostanjice (prvi je među njima, prema dokumentima, bio Staniša). Budući da se crkva nalazi uz vrelo Sutvara, Zorica Čubrović drži da je njezin prvotni titular bila sveta Barbara. Dodatno to potkrepljuje podatkom da u Morinju postoji običaj varica, tj. varenja žita i svih vrsta variva uoči Varindana, odnosno blagdana svete Barbare.

Po predaji se Morinj nekoć nazivao Dobro Selo ili Dragomanović (po istoimenome rodu), a današnje je ime navodno dobio jer mu je pučanstvo „pomoreno kugom”. Predaja nije točna jer se imena Dobro Selo i Dobromanović u vrelima vrlo rijetko spominju i to znatno kasnije nego ime Morinj. Miomir Abović izvodi toponim iz kršćanskoga imena Marin, a Niko Luković drži da je naselje prozvano po crkvi Svete Marije. S obzirom na česte odraze Bogorodičina kulta u istočnojadranskoj toponimiji formalno jezično srodne liku Morinj (usp. toponim *Sutomore* u Spiču, *Sutorina* < **Sutomorina* u Boki kotorskoj) te spomen benediktinske opatije Svete Marije u obližnjemu Risnu, Lukovićevo se mišljenje čini vjerojatnijim. Dakle, Morinj bi se današnjim jezikom mogao prevesti kao Marijino te ime najvjerojatnije duguje negdašnjim posjedima benediktinske opatije posvećene Bogorodici o kojoj su, među ostalima, pisali Pavao Butorac i Marinko Tomasović.

Je li Mate Tripuna Jakovova prvi bokeljski reketar?

Putniku namjerniku bokeljsko je naselje Bijela vjerojatno najpoznatije po brodogradilištu, a oni malo upućeniji jamačno su čuli kako papa Siksto V. (1585. – 1590.), po navodu Andrije Zmajevića, potječe iz bijelskoga zaleđa, točnije iz Bijelskih Kruševica. U samoj se Bijeloj nalazio i benediktinski samostan iz IX. stoljeća, koji su navodno 1242. porušili Mongoli, ali je na njegovu mjestu ostala katolička crkva svetoga Petra. U Bijeloj se nalazi i pravoslavna crkva riza Bogorodice podignuta 1827. na temeljima stare romaničke katoličke crkve te još nekoliko pravoslavnih crkava. Bijela je ujedno postala domom paraške obitelji Zmajević, koja je ondje 1687., na mjestu negdašnjega osmanlijskog

zapovjedništva, izgradila palac koji su prvo naslijedili Burovići, pa na koncu Zlokovići. U najstarijim se povijesnim vrelima, koja se uglavnom odnose na benediktinski samostan, Bijela naziva latinskim imenom *Alba* (usp. lat. *alba* 'bijela'). U jednome od dokumenata u kojima se spominje taj samostan stoji kako je papa Klement VI. 6. siječnja 1346. zatražio od srpskoga cara Dušana da Kotorskoj biskupiji vrati, među ostalim, upravo katoličku crkvu svetoga Petra u Bijeloj, koju su pravoslavci preoteli, a ljeta Gospodnjega 1351. u povelji se srpskoga cara Dušana navodi i slavensko ime mjesta – Bijela. Prije nekoliko dana, listajući po tko zna koji put 2. svezak *Kotorskih spomenika* Antuna Mayera, naiđosmo na dokument u kojemu se ime *Bijela* spominje 18 godina prije Dušanove povelje. Dokument donosimo u prijevodu Sanje Perić Gavrančić.

11. listopada 1333.

Dana 11. mjeseca listopada. Ja Tolko, sin pokojnoga Čikoj iz Bijele obvezujem se svome patronu Mati Tripuna Jakovova dati svake godine četiri perpera u tri isplate, to jest na Božić 16 groša, na blagdan svetoga Petra drugih šesnaest i na blagdan svetoga Mihovila ostalih šesnaest. A ja, gore spomenuti Mate, obvezujem se da neću od njega ništa drugo zahtijevati niti mu što naredivati. Ali ako ne plati u rečenim terminima, navedeni Mate neka ima ovlasti osobno ga zarobiti i izvršiti svoju volju nad spomenutim Tolkom. I ovo neka bude na snazi dokle god postoji mjesto Bijela od Kotora, bez zapriječene kazne. Učinjeno u prisutnosti sudca Nikole Petra Šimunova i auditora Marina Golije.

Nekoliko se zanimljivih pojedinosti razabire iz ovoga kratkog teksta. Prvo, ime je Bijela zapisano i u ekavskome (*Bela*) i u ijekavskome obliku (*Biela*). Slična je pojava razmjerno česta u navedenome razdoblju u latinskim tekstovima s dubrovačkoga i bokeljskoga područja. Drugo, u dokumentu je potvrđen lik Mate, što je jedna od prvih potvrda toga kršćanskoga imena, koje bismo prije očekivali u srednjoj Dalmaciji (na prostoru od Neretve do Bojane znatno je češći lik Mato). Treće, u dokumentu je očuvana višerječna antroponimna formula koja sadržava osobna imena muških predaka (Mate Tripuna Jakovova, Nikola Petra Šimunova), koja je i danas živa u dijelovima srednje Dalmacije (npr. u Klisu) i Svebarju (poglavito u Zupcima, u kojima se zna navesti i po pet muških predaka, npr. Marko Ilija Marka Ilije Iva Đurova Ivov). Četvrto, u dokumentu se spominje i osobno ime Čikoj usporedivo sa ženskim imenom Čika, koje je u hrvatskome osobnoimenskom fondu zabilježeno od XI. stoljeća, i to u jednoj od povelja hrvatskoga kralja Petra Krešimira IV. (1058. – 1074.). Peto, likovi Mate i Tripun među prvim su potvrdama navedenih imena u hrvatskome osobnoimenskom fondu te upućuju na pripadnost njegovih nositelja Katoličkoj Crkvi. I ovaj nam dokument pokazuje kako se i iz naizgled najneznatnijega dokumenta mogu razabrati neki važni podatci. Jedino što još ne znamo jest je li Mate Tripuna Jakovova prvi bokeljski reketar i vrijedi li još dogovor zbog kojega je dokument objavljen kad je već potpisano da vrijedi „dokle god postoji mjesto Bijela od Kotora”.

Strp, Lipci i Đurići, među njima tamna Kostanjica

U većini se suvremenih publikacija o Boki kotorskoj navodi da se Kostanjica prvi put spominje 1440., kad je Novak Dobriković Opatiji svetoga Jurja prepustio vinograd u tome naselju. Međutim, pomnim smo iščitavanjem *Izabranih djela* Pavla Butorca uočili da se Kostanjica spominje u inventaru pokretnina i nepokretnina te iste opatije iz 22. travnja 1431., dakle devet godina prije dosadašnjega najstarijeg poznatog spomena. Te je 1431. u Kostanjici jedna kuća opatu Augustinu plaćala tri perpera, a prema Opatiji su svetoga Jurja potraživanja imali i stanovnici drugih naselja. Izdvojit ćemo one iz Risanskoga zaljeva: u Strpu je 20 kuća plaćalo 40 perpera, Kotoranin je Drago Lučin za svoje zemljište ispod sela Mlin pod Morinjem plaćao 4 perpera, a stanovnici su Lastve između Risna i Perasta svoje obveze ispunjavali u žitu.

Kostanjica je dobila ime po kostanjima, tj. kestenima. Od kostanja su se nekoć izrađivali dijelovi međukatnih konstrukcija, okviri vrata i prozora te ostala stolarija, a kostanjici (šume kostanja) se, osim oko Kostanjice, nalaze i oko Stoliva. Riječ je *kostanj*, kako tvrdi romanist Orsat Ligorio, stari latinizam koji je u praslavenski ušao još pri doseobi Slavena na dunavskome limesu. Današnja standardnojezična riječ *kesten* potekla je iz turskoga te je u hrvatske govore, po navodima Petra Skoka, očekivano ušla znatno poslije, u XVI. stoljeću. Dakle, u imenu se Kostanjica čuva velika jezična starina iz razdoblja neposredno prije doseobe Hrvata na Jadran. Listajući Butorčeva djela, naiđosmo i na podatak da se kostanjici u Stolivu spominju barem od 1440., pa je stolivska Kostanjada utemeljena na znatno starijoj tradiciji.

Našu kratku šetnju kostanjicama završavamo i osobnim podatkom. Naime, nebokeljski muški član ovoga autorskog trojca naišao je na podatak da se 13. veljače 1622. među predstavnicima peraških kazada spominje Niko Vidović, njegov prezimenjak. Ovo mu je već treće bokeljsko mjesto (uz Gornju Lastvu i Risan) u kojemu je pronašao svoje prezimenjake, a budući da je po majci Bračanin, nije mu strano da jednu kozu tri sela muzi i da se pritom njihovi stanovnici hvale kako je dobro hrane. Time je nepobitno utvrdio za koje će se mjesto vezati.